

Alli sachakuna, kawsay sachakuna alli wakaychashka

AYLLU LLAKTAKUNAPA YUYAYKUNA
PACHAMAMAPA ALLI YUYAYNIYUKMANTA
RURANAPAK

RIMAY KAMACHIKPI KILLKASHKA 2

Achka ruraykuna: Ayllu llaktakunapa
muskuyin pachamamapa allin taripana

Pontificia Universidad Católica del Perú (PUCP)

Kullkiwan yanapashka IDRC – Aymuray
killa 2022 Wayruk killakaman 2025

Alli sachakuna, kawsay sachakuna alli wakaychashka. Ayllu llaktakunapa yuyaykuna pachamamapa alli yuyayniyukmanta ruranapak

Killkashkakuna

- Maritza Paredes
- Anke Kaulard
- Danitza Gil

Killkaypa llaktan

Lima, Perú

Rimayta kamachishka

Paredes, M., Kaulard, A., & Gil, D. (2025). Alli sachakuna, kawsay sachakuna alli wakaychashka. Ayllu llaktakunapa yuyaykuna pachamamapa alli yuyayniyukmanta ruranapak. Centro de Investigaciones Sociológicas, Económicas, Políticas y Antropológicas (CISEPA), Pontificia Universidad Católica del Perú.

Willaykunata ruray

Puente Perú: Noelia Chávez · Gianfranco Romero

Ruray shutinchayta killkashkata riksichiy

Puente Perú: Alexandra Justo

Killkashkata allin rurayta

Noelia Chávez · Maria Claudia Augusto

Killkashka ñitina

Lima, Perú

Shayachik achka ruraykuna

“Ayllu llaktakunapa muskuynin pachamamapa allin taripana”

© Paredes, Kaulard y Gil, 2025. Tukuy kamachikkunata alli wakaychashkakunata.

Mana tukuyta tipillatapish killkashka wiñachiyta rurashunchu mana killkashkakuna kamachikpa yupaychayniyuk killkaypi almitishkamanta.

Kallarina

Pachamamapa allin taripana mana chawpi rurashkayukchu: runakunapa kawsaynin atun taksha atiyukwan kutunakun. Peru suyupi, **rurashkaynin rikurichin mana alli tinkunakuynin chay enfoque tecnico nishkata mama llaktapa chawpinmanta ayllu llaktakuna mañakuyniwan tukunakun**, maypimi sachá wakaychayta ashwanta ruransapa kawsaypacha llakinata sinchikunankunapak. Mana kay riksichinakuywan, sachapa wakaychak kamachikkunata paykunapa rurayninkunamantalla sachá wakaychakuyta kamachikkunata munanankunamanta ruransapa, mana runakunapa kawsay wakachakuyanta sinchichikushpa.

Kawsay sachata wakaychashkata pakarichikta aypa sasachaykunata rikurirkansapa. **Kaykunata mana ñawpak rimanakuywan rurarkansapa, ayllu llaktakunapa sachayninkuna sawanpi churanakuksapa** mana riksikushpa kamachiyninta. Imanan rimakninkunata chayachiyta tiyashpa mana rurarkansapachu, apukuna willansapa kaykunata shimillamanta karkansapa, willanakuymanta tukunakurkansapa, mana kikin ayllu llaktakunamanta kamarikushpa. Chanashina willansapa, kunanpi kay sachá wakaychakuk rurayta manan ayllu llaktakunapa sachá shutiyachiyta puriyninta watarikushkasapallachu, ayllu llaktakunapa kikin sachayninkunapi chaypi kawsaynin tiyakta chaypi kanankunata wishchunayakshinata tukunakuksapa.

Karu sasachay manchachik kananmanta sachá wakaychanapak, ayllu llaktakunapa ashwan allinmi pachamamapa sumak kawsaypak ruray. Paykunapa kawashkankunamanta, **sachakunaka manan suk wiñay kawsayllapa, atun allpami kamachinapak**. Maypimi ñawpamanta kunankaman kawsayninkunata sumak kawsaypa kamachik charirayayta ruransapa. Paykunapa ashwan chaskichiyta sachá hayñinta manan kikin ayllu kanankunalla sinchiyachin sasachay manchachik sachá wañuchikta kashpa mana alli llamkay kawsaypak kashpapi, chashnashina sachakunata wakaychakun mama llaktaka sachá wañuchikmanta amachananta maskan.

Kay killkashka willan **rikchak tarishkakunata suk maskashpa yachana killkamanta rikchak kawaymanta sachá wakaychayta mama llaktamanta sachá wakaychayta ayllu llaktakuna hayñimanta**. Ayllukunapa kawsaypi, willakuypa, tantana aynikuywanpish yuyay maskanakuymanta, imanan mama llaktaka ayllu llaktakunawan sachakunapa yuyankasapa kamachinkasapa, chanapish imanan ruraykansapa hayñinkunata amachanankunapak. Kaypi chayaynin imanan ashayachinata amañachiytapish pachamamapa sumak kawsaypak yuyaymanta ruranapak, chanalla mushuk yuyanakuwata pachamamapa sumak kawsaypak katinankunapak, maypimi sachakunapa wakaychayta tiyakta ayllu llaktakunapa sachakunapi wiñay kawsaywan alliyinpi chaskichinapak.

Killkashka chatanata chaskichishkashinami wasiykipi yaykuptinkuna, chashna kashpa, ¿maypitak kanpa chay shutiykipi killkachishkanta? mana nimata tiyapushunkichu, mana hayñiyukchu kanki. Chayrayku mama llaktaka chanami amañachiwashkasapa. Kay kamachik rurashkakta kunanpi kikinchipa shutiyachiyta munanisapa chanami kuskaynin mañakunapak, mana chana kashpachu mana nimallatapish kparishunchikman.”

(Wayna ayllu llaktamanta, 2023)

Perupa kawsay pacha kamachinanta

Mama llaktapa imakunawan rurananta sachata wakaychananpak

Kachis chunta watamanta, Perú mama llaktaka rikchak kawsay sachakuna wakaychashkakunata pakarichiska chanami sachakunata wakaychananpak. Katik pachapi, aynikushpa kawsay pacha kamachikunata rikchak suyumanta wiñashka, sachá wakaychana ayllu llaktakunapa hayñinkunata paktachik rurayta munaksapa. Ñawpa anchuchik rurashkakta, kunanpi kawak tantanakuy aynikuyta ruransapa, kaytapish ayllu llaktakunapa sachankunapa hayñinkunata manami paktachiksapachu, chayta mushuk sasachata pachamamapa taripana pakarichishka.

01 *Mama llaktamanta sachá wakaychayta yanapakuywan*

1975 watapi, Mama llaktamanta aypa kawsay sachakuna wakaychashkakuna pakarichirkan mana riksichikushpa ayllu llaktakuna, willashpa ama yaykunankunapa. Katik pachapi mushuk kamachiy paktakunata sachá wakaychayta yanapakuywan kamarik ayllu llaktakunawan ruraksapa, chaypi chay llaktakunapa sachá wakaychayta tukuchak 80 watapi. Chanashinami 2001 watamanta, kamachinaka kawsay sachakuna wakaychashka mana kullki maskashka kamarikuykuna kukunanta almitishkachu.

02 *Machu sachá ruranapak llamkay yuyariymanta*

1979 watapi, Perusuyu kawsay sachakuna wakaychashka ukupi ayllu llaktakuna riksikuksapa, chaypi kanankuna almitikuksapa. Kay rurakta, ayllu llaktakuna sachapi yaykunankunapak, mana killkaychiyllachu sakinsapa, mana riksikushpa hayñinkunata. Chanapish sachata ayllu llaktakunapa mayman kananta, mana tiyak kamachiyta tukunakun.

03 *Ñawpak tapurinakuy kawsay sachakuna wakaychashkapi*

Ñawpak tapurikuk kamachiy 2011 watamanta, ayllu llaktakunapa pakarichik sachá wakaychashkata suk hayñinmi riksikushka. Kaykunata mana ruraksapachu. Kunan tiyan 109 maypin mushukyana tiyan yachachik paktashka sapa pichka watapi, kaykamanta 14 ñawpak tapurinakuy rurarkansapa, kaywan aypa ruranapak tiyan.

04 *Achamamapa sumak kawsaypak amañachiy*

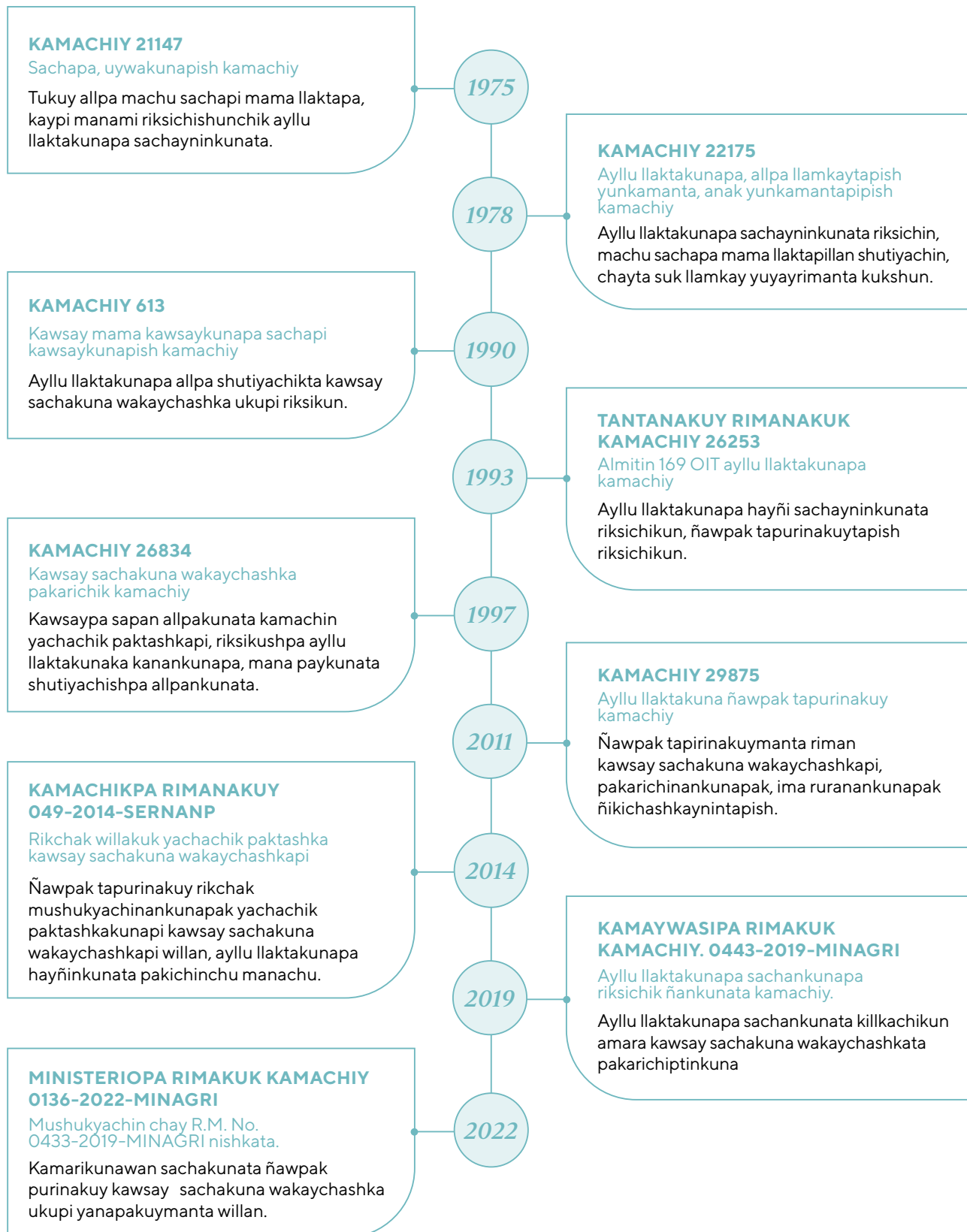
Mama llaktapa pachamamapa kawsaypak amañachiy paktashka 2021 watamanta, ayllu llaktakunapa sachankunata mana mañanchu wakaychakuyta. Chaypi ayllu llaktakuna kamarinmanta willaksapa mana rurashpachu, manami pachamamapa kawsaynin rurayta chariyaymanta katinkachu.

Kay rurashmanta, sachá wakaychaykunata ayllu llaktakunapa mana sinchiyachishkachu, kunanpi mana sinchiyuk tukunakuyan.

YUYANAPAK:

- ¿Kay rurashkakunata chayllachu allinmi hayñinkunata shayachinapak pachamamapi i ruray sumak kawsaypak mama llaktamanta?
- ¿Kay yuyaykunata pachamamapa sumak kawsaypak chay kawsay sachakuna wakaychashkapi riksichikuyta pachamamapa allin taripana?

BOX: Kamachiykunapa wiñarimunanta ayllu llaktakunapa sachayninkunata kawsay sachakuna wakaychashka ukupi.

Kichwa sachaka

Kichwa llaktakunapa San Martín suyupi ishka kawakuyman tiyan, mama llaktapa sachakunapachakata ayllu llaktakuna wakaychashkamanta. Chay Parque Nacional Cordillera Azul – PNCAZ 2001 wata pakarichishkanta chanapish Área de Conservación Regional Cordillera Escalera-ACR-CE 2005 watamanta, ñawpak tapurinakuyta manami rurarkansapachu, ayllu llaktakunata mana yupaykushpachaypi kawsakkunata. Paykunaka ñawpakpi churanakusapa tamiyay rupay pacha tiyashkanta, mana yachashpa imay pacha tiyananta, alli yakuta tipimanta tukuchashkanta, mana yaykunapak kawsay sachakuna wakaychashkapi, tukuy chayta rurayninkunata sampayachishka kiki sachankunapi.

• Allpa killkachiyta watashkashina tukunanta:

Mana ñawpak tapurinakuyta rurashka mama kawachikshina kichwa llaktakunata tukunakushka, chayta mana rikisichikuy kawsay sachakuna wakaychashka ukupi tukunakushka. Wakin llaktakunapa tipi taripana tiyashka chaypimi Puerto Franco, Mushuk Lamas, aya llaktakuna mana allpa rikisichikuywan kunankaman kaksapa. Mama llaktaka ashwan runakunapa kikinkunapalla allpata shutiyachin, concesiones forestales nishakta ashwanta sachata pakichishka chaykunata ashwan sasachaykunata pakarichishka.

• Kutichiyta chaskikunanta mana tukuypallachu:

Kichwakuna yanapakusapa sachakunapachakapi, rurashpa mana nimata chaskikun, chayta mana allichu. Pagos por Servicios Ecosistémicos¹ nishkata mana tukuypallachu: chana mama llaktaka runakuna sachakunapachakallay yanapakun chaypi mana kichwa tiyanchu, chaykamanka kichwa llaktakuna mañakunapachakun sachakunapachakun rurankunapak mana nimata chashkinanta. Tukuy kullki chaskikukta wayra wakllishkamanta suk ONG nishkata payllan apikun, llaktakunata nimata chaskichiksapa, chana kashpa llaktakuna mishakusapa mana munayninta uyariyachishpa.

• Sacha rakichishkata:

Katik watakunapi, rimanakuyta tiyashka, kaykunaka willayllakunapi kipariksapa, allpa killkachik sasachayta mana rimaksapachu. 2023 watapi, kichwa llaktakuna “mesa técnica” nishkata rurarkansapa, sachakunapachakapi yuyashpa. Mana katishkachu, kayta kawsay sachakuna wakaychashkamanta mana katiksapachu.

Kayta kawachiwanchik, ayllu llaktakunapa sachakunapachakapi killkachinanta kunankaman manami tukuchanchu. Wakaychakta mana allitachu purin mana rikisishpa ayllu llaktakunapa hayñinta, paykuna unay pachamanta wakaychakuykansapa.

Suk wamra pakariptin mana surkushpa DNI, mana kawsanchu, mana sistemapi kankachu. Ñata, kanka chay wamrata kawaykanki. ¿Chay wamraka kawsanchu? Ñukapan mana kawsanchu mana tiyashuptin DNI. Chana willawaykanchik, chayta rurawaykanchiksapa. Mana allpa killkachiyta tiyapushunkichu, chayrayku ñawpak tapurinakuyta mana ruransapachu, manan tapushunkasapa, manan kawsankichu.”

(Warmi Kichwa, 2022)

¹ Kikinichikman munakuywan suk laya rurashka, maypimi suk allinta ruray kawsay pachamanta apamushkanta runakunapak, chayta runakunapachakunapachakun sachata wakaychakushkanrayku, chana amachashpa chanapish pachamamanta alli rurakta ñawpakpin.

Sachata ish kay yuyaymanta kawashpa

¿Sacha kawsaychu kawsay sachachu?

Unanchanapak sachapa rikchak yuyakunata tiyan, **Uray Wallakamanta ish kay allpa suyuta tupanachishun**. Llukimanta, SERNANP rurashkanta, chaypi mama llaktamanta kawashkanmanta rikurin: suk sacha riksichik ñankunata wakaychanapaklla, chaypilla kiparik ñankunata, chaypi mana ayllu llaktakuna tiyakchu. Pañamanta, allpa suyu kichwakunapa, chaypi suk sacha ashwan kawsak kuyurikwan maypimi mitayuta, challwakuyta, llamkay allpapi sacha wakaychakwan pacha amañachikwan kawsansapa. Kichwakunapak suk sacha mana shayarikukllachu wakaychanapak, suk sacha kawsayukmi, wakaychanapak amachanapakpish. Chaynashinallan aypa wañuchik sachata rikurimuksapa, kikinkunami tantanakushpa sachawan kawsay pachawanpish alli purinanta katiksapa.

- Chawpi llaktakuna
- Ayllu llaktapa sacha wakaychashka
- Sacha wakaychashka suyumanta
- Mama llaktapa atun sacha/kawsaywasi
- Kallarik kawsay sachakunapa alli wakaychashka
- CC ayllu llaktamanta kak
- CCNN ayllu llaktamanta kak

Allpasuyu SERNANP

- Yuyaypa kawsana
- Allin miñakunapa tukuknin
- Atun mañarikuy chatakuy pish
- Sachakuna shutiyachishkakuna
- Llaktakuna rakichina
- Suyuyashka
- Chikan llaktamanta shamuk sachamanta mana ashurik
- Aparik pishikta

Allpasuyu kichwapa

Sihina 1: Chawpi llaktakuna, ayllu llaktakuna uray Wallakamanta Sacha wakaychashka suyumanta ACR-CE mama llaktapa sachan kawsaywasiwan, aymuray killa 2025. Rurashka willanawan kawak kawsay sachakuna alli wakaychashka "GEOANP" SERNANPmanta kak.

Sihina 2: MAllpasuyuta uray Wallakamanta acha ruraykunapi rurashkamanta. Suyuta yanapakuy: Akemi Higa Kevin Macapish. Wayruk killa2023 watapi. Rurashka willanawan kawak allpasuyuta pichka ayllu llaktawan. Geo ANP SERNANP Wiguel Valderramapish.

Yuyay maskachina

Mama llakta iñikukmanta imanan kakmantapish

Mama llaktaka sachapa wakaychak kawpayninta rurashka sachá kawsay kawashkamanta. Kay kawashkata ayllu llaktakuna kawashkankunata takakun, paykunapa sachaka tukuymi wakaychanapak. Kunanka, chay takanakuyta rikchak kawakuymanta kawachinisapa, maypimi imanan kanankunamanta rikurin.

Iñikuk

Kunan ayllu llaktakuna sachá killkachiymañakukta mushuksapami

Rikchak llaktakunaka sachá shutiyachikta mana ayllu llaktamanta kaksapa

Kamarikunata ayllu llaktakunapa mushuksapami allin rurakta kikinkunapalla

Imanan kakta

Sachá killkachikta aypa kullkiyukwan ruransapa, manan utkallapichu ruransapa, rikchak ruraywan rikchak kamachikuywan ruransapa, sukaman llakinapan, aypa llaktakunaka aypa chunka wata kutikta shuyansapa. Suk kawsay sachakuna wakaychashka pakarichikta ashwanta sasachaypi tukunakun.

Aypa llaktakunaka mana riksichikunsapa ayllu llaktapa kayninkunata chikanyashkarayku chanashina mama llaktaka ashwan runakunapa kikinkunapalla allpata shutiyachin chikan llaktakunapish mana ayllu llakta kakta mitachita kukushpa. Chanashina kayninkunata mana shayakchu, aypakuna kikin ayllu llaktamanta kayninkunata kutichirimuksapa ashwanta sinchiyachishpa ashwan sachankunata makanakuk amachakuypi.

Pachamamapa tamyarupay ñawpakpin, ayllu llaktakunaka kamarinkunapi tantanakunasapa hayñinkunata amachanankunapa ashwan kikinkunapalla llamkakuk, paykunaka ashwan sinchiyuksapa tantanakuymanta kayapa yuyanankunapa kawsayninkunapa chanapipish rikchak ñawpak yuyayta rurankunapak.

Kawachina

Sachá killkachiya ashwan 15 watamanta 20 watakaman ruransapa, **chanashinapish 70 watakaman chayanman**. 2023 watakaman 57 kichwa ayllu llaktakuna sachá killkachinakuyta riksirkanchik kay San Martín suyupi tiyananta.

“Chazuta llaktaka chikan runakuna chikan suyumanta kawsak shamuksapa, chaypimi tatanchikkunaka awilunchikkunapish chikanyachirkansapa kichwa rimayninkunarayku [...] **tiyashka suk llakik rimanata mana ayllu llaktamantachu kani, suk mana alli kashka**” (Awki ayllu llaktamanta, 2023)

“Kay kawakkunata ima munashkanchikta riksichiwanchiksapa, kaykamanta kikin ñanchikta rurana, chanashina kullki maskaypi tarinapak (...) Tiyan aypa ñawpak yuyaykunata pichka watapa yuyakuypak, **ñukanchikpak ashwan 15, 20, 50 watapa. 500 katik watakaman yuyaykanisapa ayllu llaktanchikkunapak**” (Wayna ayllu llaktamanta Jamer López, 2023)

İñikuk

**Mana tiyanchu
ayllu llaktakunaka
kawsay
sachakuna
wakaychashka
ukupi, mana
killkachikushka
kanankunata,
kamachiypa
mana tiyanchu**

İmanan kakta

Kamachiy 169 OIT ayllu llaktakunapa, Corte Interamericana yanapakuywan willan, ayllu llaktakunata tiyananta mama llaktamanta mana riksichishkayniwan. Kaykamanta mama llaktaka riksichikuyta ruranan tiyan, kawsay sachakunata wakaychashka pakarichtinkuna washapipish.

Kawachina

“¿Ayllu llaktachu kanchiksapa riksichikushkanmantara? Manan chanachu. (...) chay rurak kamachikuymanta (...) willashkasapa kamachiyka unanchakushun ñawpa kawsay kanamanta (...) Kayta willawanchik **ayllu llakta killkachikuyta manan pakarichin, chaymi kikin katik rurakmi**, suk riksichishkata mana tiyashkanta mana kawsayuksapachu willawanchik”
(Yachaysapa kamachiy, 2023)

**Sacha kawsayta
ashwan allinmi
wakaychakun
mana
runakunawan
kashpa**

Sachakunaka kunanpi wakaychak maskananta kunapi chaypisapami ayllu llaktakunapa wakaychashkarayku, paykunapa yachaynikunarayku amachaksapa kawsachiksapapish kay sachakunata. Sacha wakaychashkamanta pachamamapa mana chikanyukta kaksapachu, paymanta kaksapa chayrayku amachakuksapa.

“Ñukaykuna rurashkanchikmanta **sachata riksikurkanisapa ashwan munashkanchikta** aypa kawsak tiyananta chanapish runakuna apinakuk ruranayashkanmanta”
(Yachaysapa ANP, 2024)

**Ayllu llaktakunaka
sacha killkachiyta
munansapa sachata
ñuchinankunapak
rikchak tiyananta
tukunankaman**

Ayllu llaktakuna sachawan kawsay purikukpi mana alli rurakllachu mana munak kawsayllachu. Ari kashpaka, rantik ruraykunapi mama llakta mana kashpaka, sapallamanta, ayllumantapish mana allin charirayayta pushawanmansapa, tantanakuyanta rikchak maskakpi sacha wakaychakuymanta kawsayninchik kaypi kiparinanllapa. Rikchak ayllu llaktakunapa, kamarikunata, apukunapish, sacha wakaychakuyta suk yuyak kawpakmi kawsayninchik katinapak katik watakunapi.

“Parque nishkata manarapish tiyananta ñukaykunaka sachata, uywakunatapish amachakuypi purirkanisapa, chanami ñukaykunapa ñawapamanta kanisapa, **waykaycharkanisapa, kunankaman wakaychakunisapa chaymanta ñukaykuna mikunisapa**, challwakushpa, mitayukushpa, yura ampinakunapi”
(Ñawpa kak Apu, 2023)

Imakunata rurashpa katinapak

Ayllu llaktakuna pachamamapa sumak kawsay taripana, sachan wakaychananta imanan rurananta tiyan, chana katikpi amachakuypi hayñinmanta. Uchilla kamachiyta sachá wakaychak chana ruray pachamamapa sumak kawsaypak tapunakuymanta, llaktakunaka mana killkachikuyta mañakunsapa, chanashinapish pakta rimanakuyta ruransapa rikchak kamariwan. Chanapipish mama llaktapa imanan rurananta ruray pachamamapa sumak kawsay taripana.

Kichwakunapa imanan ruranan

- **Atun tantanakuy purichik:** Ishkay kawsay sachakuna wakaychashka ruraksapa, ashwan uyarichiyta kanankunapa hayñinkunata amachashpa.
- **Atun rimanakuy:** Mama llaktapa purichikkunata ONGs nishkamantapish kawsay sachakuna wakaychashkakunata purichikkunatapish. Wakinkuna Lima llaktapi kikin kamachikukkunawan rimakuk chayarkansapa.
- **Tantanakuy llamkak:** Llamkak chay ONGs nishkawan ñawpak rurayta kawsay sachakuna wakaychanapak allin amachak ruraykunapish.
- **Allin amachak ruray llaktapa sachata killkachinapak:** Wakin llaktakuna Nuevo Lamas Shapajamanta, Puerto Francopish sachá killkachikuypi ñawpachikuykansapa.
- **Amañakuk kamachiy mana atipak llamkaykunapi:** Wakin llaktakuna amañakuksapa sachapa llamkay yuyariymanta chanapish rikchak allpa killkachikkunata mana atipak llamkay kamachiy lluksshinankunapak.

Mama llaktapa imanan ruranan

- **Mana sinchiyuk rurayta munankuna wakin kamachikukkunamanta:** Allita mushuk unanchakuywan rimaykuna “allpapa ashwan pallakuk kananta llamkakuyta” chaypi ayllu llaktakunapa chakrapi muyushkan rurananta churanapak. Killkay yaykuchik kukuksapa allpata llamkanankunapak.
- **Rikchak kamarikuna llamkanamanta yanapakuksapa:** Wakin kamachikukkuna rimanakuyta ruraksapa sachapa killkachiyta agencia nishkata yanapakuywan kamariwan sachá wakaychak llamkayta, kamachikukkuna suyumantapish, chayta takshachinapak aypa kamachiyanta rurak.
- **Riksichikushpa alli paktakushpapi ayllu llaktakunapa kamarinkunawan:** Ñawpakta katinapa sachá killkachikuywan, wakin mama llaktapi llamkakukkuna, llamkak tantakuywan maskaksapa chanshina makipura yanakuypi allin pushanankunapak.

Kay pushanakunata kawachiwanchik makipura yanapakuywan ñawpakta purishunchik sinchiyachishpa kawpay pachamamapa rurayta, sachakunapa allin taripanamanta. Wakin ruranakunata manan alliyinpi tukunakunman ichaka mana alliyukta katinmanka. Chashina, rurashkakunata alli ruraypika kawachiwanchik kуска ñanman riykanchiksapa sachá wakaychakuyta ayllu llaktakunapa hayñinkunawan.

Machu sachapa llamkak yuyariymanta, rikchakta atipanki rurayta. Wakin ñawpak yuyayta yaykuyta atipankiman. Ñata ñukaykuna, ñukanchikpa munanisapa”

(Warmi kamarimanta, 2023)

BOX: Imanan rurananta atun suyumanta kawashka

Kamarikunata ayllu llaktakunapa rikchak imanan ruraykunata rurashkasapa sachata wakaychanankunapak, kawpay sachá wakaychay ukupi Peru suyupi. Kaykunata:

- **Kullki maskakuypi purikuksapa:** Kamarikukuna AIDSEP, CONAP ñami kullki llamkanamanta ruraksapa 2.5 waranka waranka kullkita dólares nishkata sachakunata amachanapak. Llaktakunaka killkachishkasapa kamachiyrua kukunankunapak, sachata killkachinankunapakpish, rikchak ruraykunatapish chakrapi llamkakuk charirayaymanta.
- **Sachapa apaynin kamachina:** San Martín suyupi, ayllu llaktakunapa kamarinakunata yanapakuyninwan, Estado regional nishkata rikchak yanapakukwan, 14 llaktakuna sachankunata killkachinakushkasapa 8 watapi (2016-2023), chashna kashpa yaka 19 wata kananta manana kichwa llaktakuna sachá killkachiyta mana tiyanchu.
- **Llakta kamachikuykunapi runakunapa ruranan yaykuna:** Ayllu llaktakunapa mañayninkunata pachamamapa kawpaypi ruranankunapak, uyarischishpa ñawpak tapurinakuymanta chay “Ley Marco de Cambio Climático” nishkamanta, chanshina PPICWanmi pushakushkamantapish.

Tantalla rurashpa

Kay ñawpak yuyay rurashkata **Ayllu llaktakunapa muskuynin pachamamapa allin taripana** ayllu llaktakunapa kawashkanmanta imanan paykuna sachakunata wakaychananta, ruray pachamamapa sumak kawsayta tantachin chay enfoque etnográfico nishkamanta. Kay maskana yachana killkay rurashka 148 tapukuykunata, 376 pacha tukuy rurak kawashkanta, 11 tantanakuy allpa suyu rurashkanta chanapish 3 yachak tantanakuy kay suyupi, 107 yachakukwan. tukuy, yaka 265 runakuna yanapakushkasapa kay maskana yachana killkaypi.

Karu kashkamanta mana katichishpa, ayllu llaktamanta sachakawashkanta suk shunku rurakshimani allichanapak pachamamapi alli kawsana kamachiykunawan. Ayllu llaktakuna sachakawachakuyta mana arkachikunchu; paykunaka munansapa alli ruranankunata manana ñawpamanta chikanyachishpa, kawsahpa yanapashpash sachakawachinta alli purichikuy, mana pakichikushpa, ñawpakpi puriyta ruranan tiyan pachamamapa sumak kawsayta ashwan munakta, ashwan sinchikukta, chaynalla tiyanka sachakuna kawsayukwan, llaktakuna kawsayukwan allin kayapa kuskata purikunsapa.

Allpa suyuta rurashka tantanakuy kikin ayllu llaktapi Ricardo Palma, San Martín suyumanta.

Allpa suyuta rurashka tantanakuy kikin ayllu llaktapi Allima Sachayuk Kanayu, San Martín suyupi

Suyuta yanapakuy: Leslie Searles

Allpa suyuta rurashka tantanakuy kikin ayllu llaktapi Pawkarsapa Tupak Amaru, San Martín suyumanta.

Suyuta yanapakuy: Leslie Searles

Allpa suyuta rurashka tantanakuy kikin ayllu llaktapi Mushuk llakta Chipaota, San Martín suyumanta.

**VISIONES INDÍGENAS
PARA LA
JUSTICIA CLIMÁTICA**

**CISEPA
PUCP**

PUCP

QULLQICHAQ:

IDRC • CRDI

International Development Research Centre
Centre de recherches pour le développement international

Canada